

LES DUES SITGES NEOLÍTIQUES DE LA BOELLA

Maria Adserias, Jaume Massó i Ester Ramón

ANTECEDENTS

L'any 1979, arran d'una extracció relativament profunda de terres al costat de la carretera de Reus a Tarragona, en una lleugera elevació del terreny al nord d'aquesta i a prop (i a l'esquerra) del barranc de la Boella, van aparèixer, seccionades, dues sitges excavades en el terreny quaternari. L'indret està situat pràcticament en el límit entre els termes municipals de Reus i Tarragona, a la partida de la Boella (a l'antic terme de la Canonja i actualment dins del municipi de Tarragona).⁽¹⁾

Les estructures estaven ubicades en un sector pla i apte per al conreu. Tot i que en l'actualitat la zona ha estat pràcticament abandonada pel que fa als usos agrícoles, encara es conserven pels voltants indicis evidents de la seva explotació relativament recent. Gairebé davant per davant, a l'altra banda de la carretera, en un tros de terra que fins fa molt poc era una vinya i que queda tallat pel mateix barranc, s'hi havia descobert anteriorment un jaciment de sílex en superfície.⁽²⁾

També a prop, però ja en els estrats inferiors del barranc, va ser localitzat l'any 1970 un important i encara poc estudiat jaciment de fauna quaternària fòssil. Entre les restes animals hi aparegueren, així mateix, uns quants sílex amb senyals d'una probable

(1) A causa de la transformació topogràfica del lloc, especialment a partir de la construcció de l'autovia Reus-Tarragona, es fa difícil de precisar la seva situació geogràfica exacta.

(2) Informació facilitada per Ramon Capdevila (a qui agraïm, molt especialment, la seva col·laboració) i confirmada per un de nosaltres (JM) sobre el terreny.

utilització humana. Tot i les reserves, Salvador Vilaseca considerava possible que aquests primitius artefactes fossin del Paleolític inferior i, per tant, les proves més antigues de la presència humana a les nostres contrades.⁽³⁾

El descobridor dels fòssils suara esmentats i antic col·laborador del mateix S. Vilaseca, Ramon Capdevila, va localitzar les sitges exhumades per la citada extracció de terres. Dins de la campanya d'“urgències en la província” dirigida per Lluïsa Vilaseca, aleshores directora accidental del Museu Arqueològic de Tarragona, es va procedir immediatament a recuperar els materials arqueològics que es poguessin conservar a l'interior de les estructures. Les sitges, seccionades per la màquina excavadora, havien perdut per la mateixa causa la meitat –aproximadament– del seu rebliment i fins i tot les meitats conservades havien estat parcialment buidades abans del treball de recuperació arqueològica.⁽⁴⁾

L'excavació del rebliment conservat *in situ* va permetre recuperar molt pocs materials arqueològics, escassament significatius. Tot i això, es van poder documentar fotogràficament les estructures i es va deduir que eren dues sitges d'època neolítica. Allí van romandre, atesa la impossibilitat de traslladar-les.

LA INTERVENCIÓ DE 1991

El novembre de 1990 es van tornar a fer moviments de terra a la zona, però aquesta vegada per a omplir de terra el gran rebaix que havia quedat obert l'any 1979. Una màquina replanadora que romania permanentment allí anava distribuint la terra que hi portaven diversos camions. Això significava la desaparició de les restes d'ambdues sitges, ja una mica malmeses per l'erosió meteorològica, i comportava la seva probable destrucció definitiva.

Aquesta incidència ens van decidir de realitzar el dibuix científic de les estructures *in situ*. D'altra banda, l'estudi dels escassos materials conservats, podia permetre –amb no massa esforç– la recuperació de dades importants del Neolític de les nostres contrades i situar el jaciment en un context cronològic molt interessant i només parcialment conegut gràcies a les excavacions realitzades en els últims anys a Riudoms, Castellvell i Cambrils.

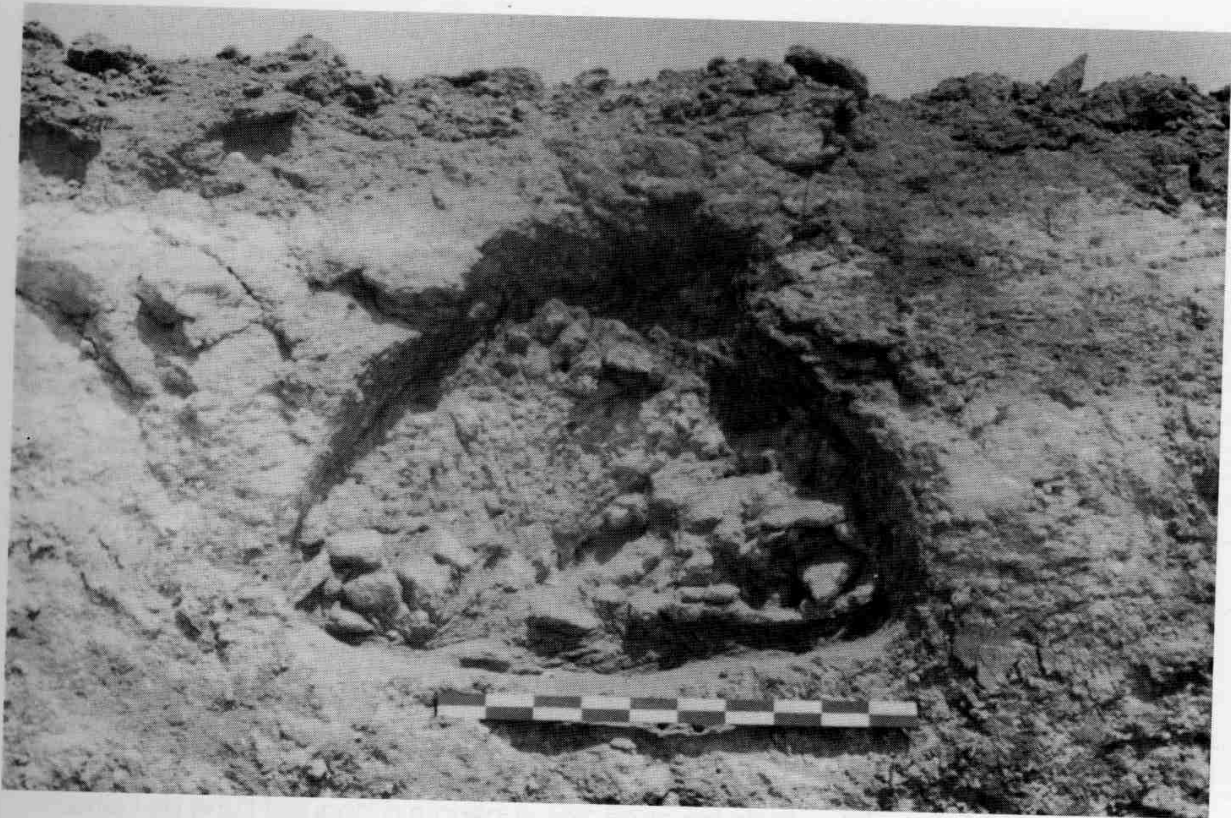
Per aquest motiu es va demanar autorització al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya per a realitzar els treballs corresponents.⁽⁵⁾ Un cop obtinguda la resolució favorable del director general de Patrimoni Cultural, la intervenció es va portar a terme el dia 9 de febrer de 1991.⁽⁶⁾ Com ja hem dit, la nostra tasca va consistir en la realització d'un recull gràfic i fotogràfic que permetés la documentació de les sitges abans que desa-

(3) Vegeu VILASECA (1973), pàgs. 17-18 i 38.

(4) En aquests treballs de salvament de 1979 hi va participar, a més de R. Capdevila, un dels autors d'aquest article (JM).

(5) L'1 de desembre de 1990 es va lliurar a l'aleshores arqueòleg territorial de la Generalitat a Tarragona, Joan V.M. Arbeloa, un informe sobre la qüestió, i posteriorment (el 21 de gener de 1991) un escrit en què es considerava urgent la realització dels treballs de documentació.

(6) La direcció tècnica de la “realització d'una prospecció i documentació arqueològica d'urgència a les sitges de la Boella” es va encarregar, amb data de 7 de febrer, a les coautores d'aquest article (ER i MA).

La Sitja 1, l'any 1979, durant el procés d'excavació (foto R. Capdevila).

La Sitja 2, l'any 1979, un cop buidat el seu contingut (foto R. Capdevila).

pareguessin o fossin definitivament destruïdes. En l'actualitat, aquest sector es troba totalment cobert de terra i replanat, de manera que és impossible de veure o localitzar les estructures sobre el terreny.

En el moment de portar a terme les tasques de documentació gràfica de les sitges, únicament era visible una de les sitges, que anomenarem Sitja 2. L'altra ja havia quedat totalment colgada per la terra sobreposada. Els nostres intents per ha posar-la al descobert van ser infructuosos. Per aquest motiu es va haver de recórrer a la documentació fotogràfica anterior (quan encara eren visibles les dues sitges), per tal de completar els dibuixos estratigràfics del jaciment. D'aquesta estructura desapareguda, que anomenarem Sitja 1, no en podem oferir cap planta ni descriure altres detalls del moment en què es va realitzar la intervenció.

Per aquest motiu, ens haguérem de limitar a documentar l'única sitja conservada a la vista. En el moment de la intervenció, el seu estat de conservació era prou bo, tot i haver estat seccionada dotze anys enrera i exposada directament als agents atmosfèrics des d'aleshores.

LES ESTRUCTURES

Es tracta de dues sitges de forma acampanada i de secció oval, amb fons pla, separades uns 4,5 m (a l'alçada de les obertures superiors o boques) l'una de l'altra.⁽⁷⁾

La Sitja 2

Aquesta estructura tenia un diàmetre màxim d'1 m al fons o base, i se'n conservava una alçada de 0,90 m. Per les característiques i la conservació de la sitja, podem considerar que la seva profunditat original superaria molt poc aquesta alçada. Pel que respecta a l'obertura superior o boca, presentava un diàmetre de 0,60 m. En aquest cas sí que podem suposar que es tracta d'una mesura lleugerament ampliada per l'erosió provocada pels agents naturals als quals havia estat exposada (fig. 2).

La Sitja 1

Sempre a partir de la documentació gràfica anterior, podem suposar a aquesta sitja una capacitat lleugerament superior a l'anterior. Si bé la profunditat sembla la mateixa (0,90 m) i el diàmetre de l'obertura superior és similar (0,55 m), el diàmetre màxim interior és una mica més gran, d'uns 1,25 m. Aquest diàmetre màxim no s'assoleix a la base, com a la Sitja 2, sinó a uns 20 cm per damunt. Les dimensions de la boca semblen força fiables, ja que aquesta no havia quedat rebaixada en la part superior, de manera que no va patir directament les agresions atmosfèriques.

(7) Aquesta mesura, a l'igual que la secció de la fig. 1, es va extreure a partir d'una diapositiva feta per un de nosaltres (JM) amb anterioritat a la intervenció. Naturalment, tant el dibuix com les mesures s'han fet a escala; no obstant, som conscients que s'ha de tenir en compte un cert marge d'error.

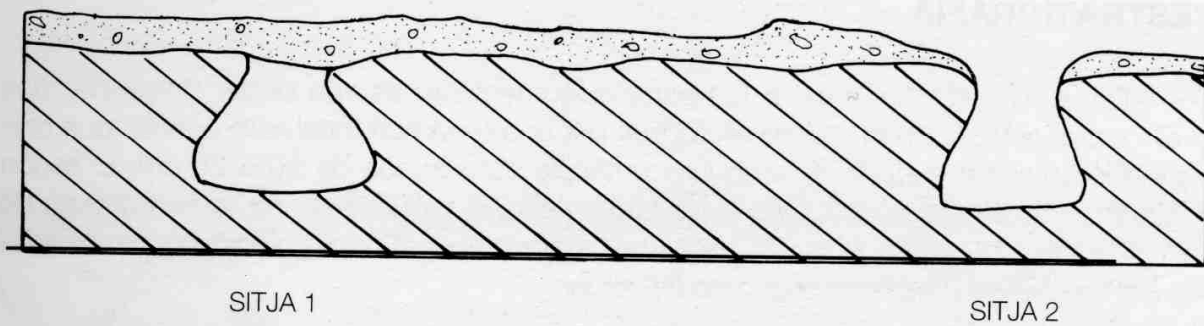

Figura 1. Dibuix estratigràfic de les sitges de la Boella.

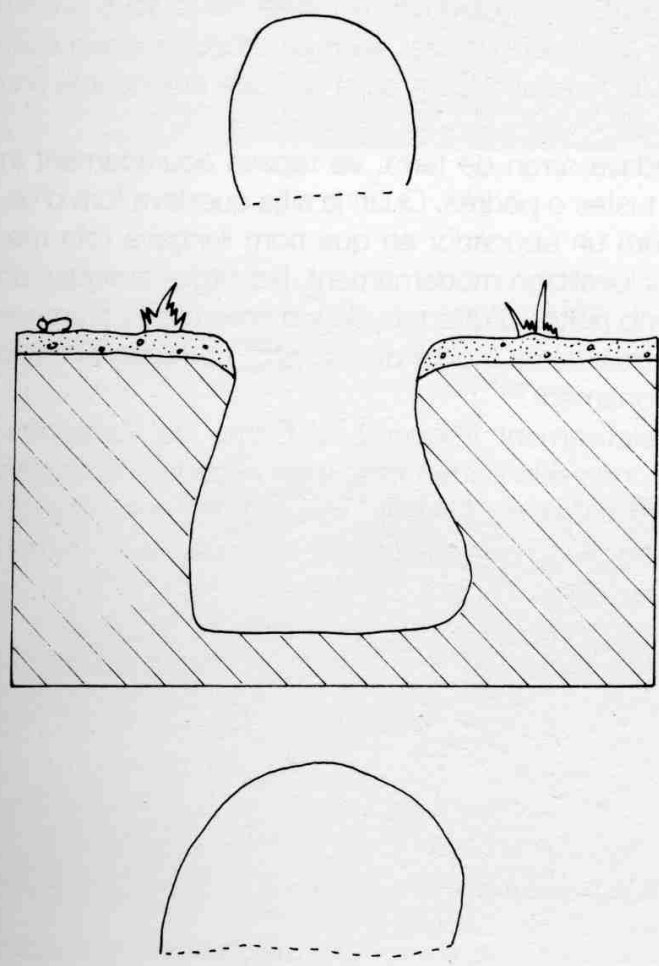

Figura 2.
Plantes i secció de la Sitja 2

L'ESTRATIGRAFIA

En el moment de realitzar la nostra documentació es van poder diferenciar dos nivells estratigràfics. Un primer nivell, format per una terra sorrenca amb còdols, que correspondria a l'estrat superficial, amb una potència conservada de 20 a 25 cm. El segon nivell, en el qual estaven excavades les sitges, estava format per una terra argilosa i de textura compacta (similar al tapàs). La part superior d'aquest nivell coincidiria aproximadament amb el nivell d'ús relacionat amb les sitges.

CONSIDERACIONS GENERALS

Les sitges són estructures excavades normalment en el nivell geològic estèril i servien per a emmagatzemar l'excedent agrícola, amb la finalitat bàsica de protegir-lo de la humitat i dels rossegadors. Acostumen a presentar una forma oval, més estreta a la boca, i generalment amb la base plana. Moltes vegades les parets internes eren enlluïdes per tal de conservar millor els aliments que hom hi guardava. A causa de la seva construcció subterrània, és un tipus d'estructura difícil de localitzar si no es produeix algun esdeveniment casual, com ara una esllavissada natural o (com en el cas que ens ocupa) un moviment artificial de terres.

La boca de la sitja, que quedava arran de terra, es tapava acuradament (més o menys hermèticament) per mitjà de fustes o pedres. Quan la sitja quedava fora d'ús, acabava habitualment sent utilitzada com un abocador en què hom llançava tota mena de deixalles. Per aquest motiu, quan es localitzen modernament, les sitges antigues acostumen a aparèixer reblides de terra amb restes d'útils rebutjats o amortitzats (fragments de recipients ceràmics, peces de sílex, trossos de molins de mà, etc), corresponents normalment a l'època immediata a l'abandonament.⁽⁸⁾

Aquestes estructures són relativament freqüents al Camp de Tarragona i, en general, s'acostumen a trobar en zones que poden assolir un excedent agrícola suficient. Les primeres sitges conegudes daten del Neolític, moment en què l'home passa d'una economia depredadora a una economia de producció, amb la introducció de l'agricultura i la ramaderia.⁽⁹⁾ Aquest canvi implica un tipus de vida sedentari i, a la vegada, comporta la necessitat de guardar les llavors per sembrar i els productes que s'han de consumir entre les collites. En el cas del cereal, les sitges esdevenen uns magatzems gairebé immillorables.

(8) Vegeu, per exemple, els materials del rebliment la sitja documentada al terme de Cambrils per ADSE-RIAS i RAMÓN (1996), pàgs. 17-30.

(9) Els establiments neolítics amb restes trobades *in situ* d'estructures d'habitació i/o d'emmagatzematge més pròxims al de la Boella són els següents: les Quatre Carreteres, de Vila-seca (VILASECA i CAPDEVILA, 1967, i VILASECA, 1973, pàgs. 102-104); les Pasquales, de Salou (VILASECA i CAPDEVILA, 1970); Montrols, de Reus (VILASECA, 1955, i VILASECA, 1973, pàgs. 95-102); Vilagrassa, de Cambrils (ADSERIAS i RAMÓN, 1996); la Timba del Barenys, de Riudoms (ROMERO, 1981, i MIRÓ, 1993), i el Puig de l'Àliga, de Castellvell del Camp (excavat per MA i JM l'any 1984 i encara inèdit).

Les Sitges 1 i 2, els anys 1979 (foto R. Capdevila) i 1985 (foto J. Massó).

En aquell primer moment, les sitges acostumaven a ser de reduïdes dimensions, amb una capacitat suficient per a l'abastament d'una petita comunitat. No cal dir que havien de ser realitzades amb molt d'esforç i amb eines encara poc sofisticades.

D'altra banda, a les nostres contrades hi ha un nombre considerable d'exemples d'estructures circulars, excavades en el terreny i de fondària variable, que s'anomenen "fons de cabanes" i que s'han considerat aleatòriament estructures d'emmagatzematge. En alguns casos s'ha dit que podien ser les bases d'unes sitges que han estat escapçades o arranades amb el pas del temps.

En època ibèrica les sitges són estructures molt més freqüents. Presenten una major capacitat i, generalment, apareixen en major nombre que en períodes anteriors, sovint agrupades en el que hom acostuma a anomenar "camps de sitges." Les mateixes fonts llatines ens parlen del costum dels habitants de les nostres contrades d'emmagatzemar els productes agrícoles en estructures excavades al terra.⁽¹⁰⁾

Un text de l'historiador romà Plini el Vell (*Història Natural*, XVIII 73, 306-307) ens informa de les característiques de les sitges ibèriques:

"Els grans, normalment, no es fan malbé si es conserven amb l'espiga; però com es conserven millor és, com a Capadòcia i Tràcia, i a Hispània i a les parts d'Àfrica, guardant-los en uns clots que s'anomenen "sitges". Primer es procura excavar-los en un terreny sec i després s'hi diposita al fons una capa de palla; tot seguit s'hi posen els grans en espiga. Així, si no entra en el blat gens d'aire, és segur que no es produirà cap mena de dany. Varró assegura que el blat així conservat dura cinquanta anys i cent anys el mill, i que les fabes untades amb cendra es conserven per molt de temps."⁽¹¹⁾

Els romans van introduir a Hispània una sitja prefabricada i transportable, el *dolium*, en forma d'un gran contenidor de ceràmica, semblant a una gran gerra o tina globular, que habitualment s'enterrava deixant només al descobert la part superior del coll i la boca circular (que podia segellar-se fàcilment). També, és clar, hi ha hagut sitges a les èpoques posteriors i, de fet, amb variacions més o menys sensibles de dimensions i acabats, han arribat fins als nostres dies. La majoria de les sitges han estat realitzades amb finalitats agrícoles i es pot dir que, quant al concepte original, no han variat substancialment.

Pel que fa a les sitges de la Boella, apareixen excavades en el substrat geològic, per la qual cosa la seva datació hem de considerar-la a partir de les seves característiques morfològiques i, al mateix temps, dels materials arqueològics recuperats en el seu rebliement. Ja en el moment del seu descobriment aquestes estructures es van considerar d'època neolítica,⁽¹²⁾ i fins i tot han estat provisionalment assignades al Neolític antic, a l'espera d'una revisió dels materials.⁽¹³⁾ Malauradament, aquests materials es redueixen a un fragment de la paret d'un vas de ceràmica feta a mà, decorat amb un cordó llis aplicat, i a uns quants resquills de sílex poc significatius. Aquests materials, tot i que ens perme-

(10) Sobre les sitges ibèriques localitzades en el sector occidental del Camp de Tarragona, vegeu RAMÓN (1989) i (1990).

(11) Text traduït a partir de la versió castellana de BEJARANO (1987), pàg. 155.

(12) MASSÓ (1984) les va incloure (situant-les a la partida del Mas de les Cabres) entre els "establiments neolítics" del terme de Reus; vegeu també MASSÓ (1987), pàgs. 26 i 29, i MASSÓ (1990), pàg. 9 ("semblen correspondre a un Neolític Mitjà - Recent").

(13) Vegeu MIRÓ (1990), pàg. 24.

ten descartar cronologies posteriors a l'època neolítica, són insuficients per a donar una major precisió dins d'aquest període.

El Camp de Tarragona és la zona on es concentra un major nombre d'exemples d'hàbitat a l'aire lliure en el Neolític antic, tot coincidint amb un bon emplaçament al costat de cursos d'aigua, en terrenys de fertilitat alta i mitjana.⁽¹⁴⁾

Podem parlar, doncs, d'un establiment d'època neolítica en aquest indret, corresponent a una societat eminentment agrícola i capaç de crear excedents, amb un tipus d'hàbitat a l'aire lliure, molt possiblement en petites agrupacions de cabanes, ja que per l'orografia del terreny cal descartar qualsevol associació amb coves o abrics. Per tant, hem de suposar que es tractava d'un assentament estable, almenys durant el marge de temps que proporciona la creació de l'excedent, la seva conservació i el seu consum o intercanvi.

(14) Vegeu MIRÓ (1990), pàgs. 24-26.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- ADSERIAS, M., i RAMÓN, E., 1996: *El jaciment neolític de Vilagrassa, Cambrils (Baix Camp)*, Cambrils.
- BEJARANO, V., 1987: *Hispania Antigua según Pomponio Mela, Plinio el Viejo y Claudio Ptolomeo*, "Fontes Hispaniae Antiquae", VII, Barcelona.
- MASSÓ, J., 1984: "Establiments arqueològics, a Reus", dins *Aproximació a la història de Reus*, vol. I, Reus, pàg. 11.
- MASSÓ, J., 1987: "La fi de la Prehistòria", *Guia Arqueològica Tarraconense*, Tarragona, pàgs. 25-32.
- MASSÓ, J., 1990: *Notes per a l'estudi del terme de Constantí a l'Antiguitat*, Constantí.
- MIRÓ, J.M., 1990: "El Neolític a la Catalunya meridional: una aproximació espacial", *Acta Arqueològica de Tarragona III (1989-90)*, Tarragona, pàgs. 21-31.
- MIRÓ, J.M., 1993: "La Timba del Barenys (Riudoms, Baix Camp). Un hàbitat del neolític", *Lo Floc*, 133, Riudoms, pàgs. 4-5.
- RAMÓN, E., 1989: "El poblament d'època ibèrica a la comarca del Baix Camp: estat de la qüestió", *Acta Arqueològica de Tarragona II (1988-89)*, Tarragona, pàgs. 55-67.
- RAMÓN, E., 1990: "Dos jaciments d'època ibèrica en el terme de Reus", *Lligalls. Revista d'història*, núm. 2, Reus, pàgs. 36-46
- ROMERO, V., 1981: *Poblat neolític de cabanes*, "Quaderns de Divulgació Cultural", 1, Riudoms.
- VILASECA, S., 1955: "Reus (Tarragona). Monterols", *Noticario Arqueológico Hispánico*, II (1953), Madrid, pàgs. 5-13 + VIII làms.
- VILASECA, S. i CAPDEVILA, R., 1967: "Fondo de cabaña neolítico en las «Cuatre Carreteres», término municipal de Vila-seca de Solcina", *Ampurias*, XXIX, Barcelona, pàgs. 235-240.
- VILASECA, S. i CAPDEVILA, R., 1970: "La estación número 3 de Les Pascuales, Cabo de Salou. Una industria de cantos rodados", *XI Congreso Nacional de Arqueología* (Mèrida, 1969), Saragossa, pàgs. 203-224 + IV làms.
- VILASECA, S., 1973: *Reus y su entorno en la prehistoria*, Reus.